

УДК 654.197

Мовна ситуація в телеефірі // Вісник Київського міжнародного університету (Журналістика, медіалінгвістика, кіно телемистецтво) – Вип. 7: КиМУ, – К. 2008 – с. 122-127

Мовна ситуація в телеефірі.

У статті розкриваються особливості функціонування мови електронних ЗМІ, аналізуються типові помилки телевізійників. Простежується вплив двомовності на якість телевізійного мовлення.

Ключові слова: мова, телебачення, мовна помилка, білінгвізм.

Мовлення телебачення розглядають як важливий фактор емоційної взаємодії трьох основних елементів – зображення, звуку і власне слова. Слово – головний «інструмент» у майстерності будь-якого журналіста.

Аналізуючи мовленнєву специфіку телебачення, слід зважати на те, що комунікативно-суспільні функції та завдання спілкування у певній сфері зумовлюють вибір і своєрідне використання мовленнєвих засобів, при чому це свідомий вибір і строго мотивоване використання засобів висловлювання. Тому метою нашого дослідження є простежити тенденції впливу суспільних процесів на мову ЗМІ, проаналізувати окремі аспекти.

У сучасному контексті доцільніше говорити про відображення специфіки функціонування сучасних ЗМІ у їх мові. Накреслилось дві тенденції. Перша – власне демократизація літературної мови – розширення кола її носіїв і суспільного використання, менша ортодоксальність її канонів унаслідок обмеження «редакторського» втручання на користь ширших можливостей мовного самовираження особистості, активні пошуки нових виражально-зображальних засобів мовлення в умовах появи конкуренції між засобами масового інформування в боротьбі за глядацьку та слухацьку аудиторію, зменшення стильової відстані між усно-розмовною і книжно-писемною формами її функціонування, тенденція до усунення рис, не властивих їй і

відродження або частіше стимулювання її питомих властивостей. Друга – взагалі лібералізація її нормативної основи: послаблення певних стильових і стилістичних обмежень, збільшення варіативності мовних одиниць і слововживання в цілому, послаблення мовностилістичних і правописних норм, масовий і неконтрольований потік іншомовних запозичень, зростання в публічному функціонуванні авторських новотворів. Особистісний фактор став дуже потужним – інформаційні програми почали вести не диктори, які переважно лише безсторонньо озвучували повідомлюване, а ведучі, журналісти, які часто одночасно є і авторами цих повідомлень та коментарів.

Урізноманітнилось жанрове наповнення теле- та радіоефіру: з'явилися передачі розмовного жанру – ток-шоу, круглі столи, телемости, відкриті студії, розважально-ігрові програми. Разом з ними виникло і явище інтерактивності – діалогізація мовлення, пряма трансляція, а також безпосереднє включення в процес програми різноманітних представників аудиторії з їх неродагованими мовними особливостями.

Основними особливостями лібералізації мови ЗМІ в Україні стали: а) активізація функціонування елементів розмовного стилю у офіційно-діловому стилі: ФАТФ вкотре підклав свиню Україні (ТСН, студія «1+1»), дядечко Сем лізе зі своїми пожитками до Польщі («Вікна»- новини, телеканал СТБ).

б) активізація вживання стилістично зниженої, жаргонної лексики, елементів просторіччя, україно-російського «суржику», на чому навіть почали будувати цілі програми: «Веркоманія в Європі. Паризький психоз» з Веркою Сердючкою (студія «1 + 1»), «Місячні тромбони» з ДіДжеєм Толею (Галарадіо).

в) збільшення кількості запозичень, зокрема англіцизмів та американізмів: бізнес замість справа, менеджмент замість управління, хепенінг замість зустріч, фронтмен замість соліст, рекордингова компанія замість компанія звукозапису, бос замість начальник тощо.

Відмінною рисою стало те, що політичне життя, яке в інформаційному просторі молодій державі посіло перше місце, активізувало вживання

суспільно-політичної лексики. Але професія публічного політика примушує шукати додаткових мовних ресурсів, щоб іноді приховати невміння правильно сформулювати свою думку. Тож з науки в ідеологію, а потім і в повсякденну мову перейшла величезна кількість так званих слів-«амеб» - семантично прозорих форм, практично не пов'язаних з контекстом реального життя. Вони настільки відірвані від конкретної реальності, що можуть бути вставлені практично у будь-який контекст, сфера їх застосування надзвичайно широка (наприклад, прогрес, демократизація, ментальність). Здається, що вони ніяк не пов'язані між собою, але це оманливе уявлення. Насправді ж, вони розмивають значення висловлювання. Важлива ознака цих слів-«амеб» - їх удавана «науковість». Проте вони мають потужне соціальне значення – їх вживання дає людині соціальну вигоду. Але з лінгвістичної точки зору ці слова досить небезпечні – вони знищують все багатство синонімії і скорочують семантичні поля до одного спільного знаменника. А той у свою чергу набуває «розмитості універсальності», за яким майже немає якогось конкретного змісту. Поняття, яке виражають цим словом, вже дуже важко визначити іншими словами – взяти, наприклад, те ж саме слово прогрес або популярні словосполучення розбудова держави та громадянське суспільство.

Не можна, звичайно, не сказати і про той великий масив мовних помилок, що існує в сучасному мас-медійному мовленні як спадок недостатнього володіння нормами літературної мови ще за радянських часів. Банальні помилки типу приймати участь замість брати участь, вдалося вірно замість правильно або вживання русизму замість потрібного українського слова, наприклад прибор і прилад, високомірність і зарозумілість можна почути досить часто.

На даному етапі в умовах жорсткої конкуренції між ЗМІ, а також переважанням російськомовного інформаційного продукту (як місцевого, так і зарубіжного), важливим є збереження української мови в радіо- та телебаченні. Для цього існує також і відповідна нормативна база (ст. 9 Закону про телебачення і радіомовлення в Україні, де сказано, що мовлення має вестись

українською мовою, а також у певному обсязі мовою нацменшин; ст. 11 Закону про інформацію, де зазначається, що мова інформаційних повідомлень має відповідати вимогам Закону про мови в Україні), та як показує досвід, вона не завжди виконується.

У телевізійному мовленні трохи більше, ніж у газетних текстах, відхилень від норм керування, що можна пояснити деякими специфічними рисами телебачення, зокрема більшою його зорієнтованістю на розмовну стихію. Проте все це (вживання русизмів) можна лише пояснити, але не виправдати. Руйнівні процеси треба зупинити. І перший етап на шляху до цього – повернення до них пильної уваги журналістів.

Загальноприйняте в науці положення: якщо з часом атрофується культура мовлення, то поступово руйнується культура мови як цілісна система. Виникає мовна агресія. Як наслідок - виникає загроза зникнення мови або ж перетворення її на непотрібну, меншовартісну. Мова втрачає конкурентоспроможність, над нею превалує вторинна недержавна мова. Автори книжки «Мова і нація» переконують, що симбіоз двох мов у межах однієї держави не можливий, оскільки двомовність ніколи не буває симетричною, мови ніколи не бувають рівними за обсягом функцій та соціальним престижем. Двомовність більшою мірою поширена серед народів, що не мають власної державності. [4;83]

Коли стосунки двох мов нерівноправні, коли одна з них загарбує простір іншої, поглинаючи її, одnobічна інтерференція переростає у змішування двох мов, що відбувається в усному спілкуванні носіїв мови, яка витісняється. [6;26]

Надзвичайно складною є проблема двомовності. Зокрема, у праці Василя Лизанчука «Навічно кайдани кували» порушено проблему русифікації й етноциду. Автор згадує: «Штучно було обмежено сферу вживання української мови «для домашнього користування».

В Україні телебачення продукує малий відсоток українських текстів. Серед них багато ефірною часу займають телефільми переважно іноземного виробництва. Лише за один день (03.01.08) на телеканалі "ІСТУ" були

продемонстровані телефільми: «Міцний горішок-2» (США), «Джек і бобове дерево» (США), «Міцний горішок-3» (США), «Людина п'ятьми-3» (США), «Приватна школа» (США).

На телеканалах в Україні маємо взаємозаміну двох мов: української, російської. Панує вакханалія двомовності, заборонена в будь-якій країні цивілізованого світу (навіть у таких офіційно двомовних країнах, як Канада, англійське та французьке телебачення стерильно розмежовані).

Наприклад, 03.01.08 на каналі «Інтер» в ефір вийшли передачі такими мовами: 7.30, 10.25 — Т/с «Коханка» - російською; 8.20 - Х/ф «Бідна крихітка» - російською; 09.30, 20.25 - Т/с «Тетянин день» - російською; 11.20 — М/ф «Мулан» - російською; 12.50, 23.45 - «Страї пісні про головне-3» - російською; 15.35, 02.20 - Х/ф «Не звикайте до чудес» - російською; 17.00 - Х/ф «Чарлі і шоколадна фабрика» - українською; 19.05 - Т/с «Не було б щастя» - російською; 20.00 - Подобиці - російською; 21.20 - «Пісня року» російською.

Такий перехід з української мови на російську і навпаки має негативний вплив на психіку людини. У мовленні українця (та й росіянина) залишаються сліди суміші двох мов. Послугуючись чужим, великі мовні ресурси рідної мови не використовуємо.

Отже, повноцінного функціонування української мови на українських телеканалах немає. Потрібно усувати деформації мови, зберігати її чистоту, евфонічність на сучасному телебаченні, як і в цілому у ЗМІ.

Для покращення мовної ситуації потрібно формувати українську урбаністичну культуру, але їй нема ходу через поширення як російськомовних, так і двомовних видань, радіо- і телепрограм.

Прагнення до чистоти мовлення, його зрозумілості - один з основних професійних принципів тележурналістів. У тележурналістських колах з'явилося поняття елітарний носій мови – це не той, що ніколи не робить помилок, а той хто здатний бачити їх у себе, бути у постійних пошуках шляхів вдосконалення своєї мовної особистості.

У наступних дослідженнях ми плануємо простежити тенденції

впровадження негативних явищ в мовне середовище, прослідкувати причини їх виникнення та шляхи подолання.

Література:

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо: 4-е вид. перероб. і доп. -К., 1997. – 336.
2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення».
3. Закон України «Про інформацію».
4. Іванишин В., Радевич-Винницький В. Мова і нація. – Дрогобич: відродження, 1994. – 218 с.
5. Лизанчук В. Навічно кайдани кували. - Львів, 1995. – 416 с.
6. Масенко Л. Т. Мова і політика. – К.: Соняшник, 1999. – 100 с.

Языковая ситуация в телеэфире.

В статье раскрываются особенности функционирования языка электронных СМИ, анализируются типичные ошибки телевизионщиков. Прослеживается влияние двуязычия на качество телевизионного вещания.

Ключевые слова: язык, телевидение, языковая ошибка, билингвизм.